

BACHELOROPPGAVE

Hotel Mundal i mellomkrigstiden

– økonomisk utvikling sammenlignet med utvikling i norsk reiseliv.

av

Ole-Kristian Rese Kandidatnummer 6

Hotel Mundal in the interwar period - economic development compared with development in Norwegian tourism.

Bachelor i historie

SA523

Mai 2015

Avtale om elektronisk publisering i Høgskulen i Sogn og Fjordane sitt institusjonelle arkiv (Brage)

Jeg gir med dette Høgskulen i Sogn og Fjordane tillatelse til å publisere oppgaven (Skriv inn tittel) i Brage hvis karakteren A eller B er oppnådd.

Jeg garanterer at jeg er opphavsperson til oppgaven, sammen med eventuelle medforfattere. Opphavsrettslig beskyttet materiale er brukt med skriftlig tillatelse.

Jeg garanterer at oppgaven ikke inneholder materiale som kan stride mot gjeldende norsk rett.

Ved gruppeinnlevering må alle i gruppa samtykke i avtalen.

Fyll inn kandidatnummer og navn og sett kryss:

Ole-Kristian Rese Kandidatnummer 6

JA: X NEI:

Innholdsliste

1.0 Innledning.....	2
1.1 Tidsavgrensning.....	3
1.2 Starten for hotellet og mellomkrigstiden.....	3
1.3 Historiografisk overblikk.....	4
1.4 Kildekritikk og metode	6
1.4.1 Kildene som jeg fremstiller i statistikk.....	6
1.4.2 Korrespondanse.....	8
1.4.3 Sekundærlitteratur	8
1.4.4 Oppbygging av oppgaven	9
2.0 Kontekstdel.....	9
2.1 En introduksjon til krisen i mellomkrigstiden.....	9
2.2 Mellomkrigstiden i Norge.....	10
2.3 Norsk reiseliv i mellomkrigstiden	11
3.0 Analysedel	12
3.1 Hotel Mundals økonomiske utvikling.....	12
3.2 1920-1923.....	14
3.3 1923-1929.....	17
3.4 1929-1931.....	21
3.5 1931-1935.....	22
4.0 Konklusjon	23
5.0 Litteraturliste og henvisninger	24
5.1 Kildeliste	26

Hotel Mundal i 1895.¹

1.0 Innledning

Samtidig som gjennombruddet for turismen i Sogn og Fjordane tok sted i de siste tiårene av 1800-tallet, ble Hotel Mundal bygd i 1891 i Fjærland.² I denne bacheloroppgaven skal jeg undersøke hvordan den økonomiske utviklingen til Hotel Mundal var under mellomkrigstiden, og hva som påvirket denne utviklingen. Videre skal jeg også undersøke om Hotel Mundals utvikling er i tråd med utviklingen som skjer i norsk reiseliv i samme periode. Jeg valgte å fokusere på økonomisk utvikling fordi mellomkrigstiden var særlig preget av interessante utviklinger i økonomien pga. blant annet økonomiske kriser.

Det første kapittelet i oppgaven er hovedsakelig dedikert til informasjon rundt gjennomføringen av oppgaven. Med dette mener jeg tidsavgrensning, et historigrafisk overblikk, og en gjennomgang av metode og kildekritikk. Jeg har også valgt å ta med en del i dette kapittelet som tar for seg bakgrunnshistorien til Hotel Mundal, og litt om hotellet i mellomkrigstiden. Det andre kapittelet i oppgaven forklarer konteksten Hotel Mundal er en del av. Dette gjøres ved blant annet å se på norsk reiseliv i mellomkrigstiden og Norge i mellomkrigstiden. Det tredje kapittelet er det største kapittelet i oppgaven, naturlig nok ettersom dette er selve analysen av problemstillingen. Valget å dele oppgaven inn i en

¹ Foto: K. Knudsen. Eigar: Billedsamlingen, UBB. Tatt fra nett:

<http://www.allkunne.no/default.aspx?menu=1917&id=82290> besøkt: 18.05.2015

² Hoel L., Oddmund. *SOGN OG FJORDANE-HISTORIA, BAND 3 (1875–1945) Kapittel 1 – Samferdsel, kommunikasjon og reiseliv (1875–1920)*, Sogndal, 2015, upublisert manuskript: 28.

analyse- og kontekstdel kommer jeg nærmere tilbake til i delen om kildekritikk og metode. Det fjerde kapittelet er konklusjonen hvor jeg svarer på spørsmålene i problemstillingen. Det siste kapittelet er en liste over kilder, litteratur og henvisninger.

1.1 Tidsavgrensning

Jeg har valgt å avgrense tidrommet for oppgaven til 1920-1935. Jeg valgte å starte i 1920 på grunn av at det var da den første konjunkturedgangen kom etter første verdenskrig. Dette året markerte et brudd fra etterkrigsoppgangen som hadde vært tidligere, og var begynnelsen på de ustabile tider som lå i vente.³ Avslutningen av perioden i 1935 er gjort på grunnlag av to forskjellige faktorer. For det første fant jeg tidlig ut i mitt arbeid med å samle inn kilder fra hotellets arkiv, at det i veldig liten grad finnes noe tallmateriale fra 1935 til 1939. Dette gjør det vanskelig konkret å beskrive hotellets utvikling i disse årene. For det andre går ansvaret for driften av hotellet offisielt over fra Olaus Dahle til Dahles sønn, Sigurd Dahle i 1935.⁴ Dette kan markere en endring i hvordan hotellet drives.

1.2 Starten for hotellet og mellomkrigstiden

Før byggingen av hotellet drev søsknene Brita Dahle og Mikkell Mundal et gjestgiveri og en butikk. Både gjestgiveri og butikken lå i Mikkels eget hus. Brita og mannen hennes Olaus Dahle bodde i Lærdal på denne tiden, hvor Olaus jobbet som lærer. Hver sommer reiste de til Fjærland for å hjelpe Mikkell med driften. Om vinteren drev Mikkell forretningen alene. Grunnen til at de drev et gjestgiveri var at Fjærland begynte å trekke til seg turister pga. Jostedalsbreen. Brearmene Bøyabreen og Suphellebreen strekker seg nemlig helt ned til Fjærland. Dette gjorde til at mennene i bygda begynte å ta på seg ekstrajobber som breførere ved siden av jordbruk og annet arbeid. Mikkell var en av de mest erfarne breførerne i Fjærland. Etter hvert som turistrafikken økte ble gjestgiveriet fort for lite. Brita og Olaus bestemte seg for å starte planene mot å bygge et skikkelig hotell. Med hjelp fra Britas halvbror Johannes og brødrene Mikkell og Per, satte de i gang. Den kjente arkitekten Peter A. Blix stod for tegningen av hotellet. 29. juni 1891 åpnet Hotel Mundal dørene for første gang, bare et år etter at byggingen ble satt i gang. Tidlig i hotellets historie stod Johannes og Olaus

³ Stugu, Ola Svein. *Norsk historie etter 1905 Vegen mot velstandslandet*, Oslo, 2012: 61.

⁴ Hotel Mundal. *Hotel Mundal: 1891-1991*, Fjærland, 1991: 35. Finnes også på nett: <http://www.nb.no/nbsok/nb/de8c114c5e517861caf7db8e0d28f7de>

som eiere av hotellet. Siden det var Olaus og Brita som hovedsakelig stod for driften av hotellet, kjøpte de ut Johannes sin andel i 1906 slik at de ble eneeiere.⁵

Mellomkrigstiden var i størst grad preget av gode tider for Hotel Mundal. Tidlig på 1920-tallet er den eneste gangen hvor ting ser ut til å ha gått veldig dårlig for hotellet.⁶ Utover 1920- og 1930-tallet var trafikken fra flytende hoteller stor, og ble en inntektskilde for hotellet.⁷ Flytende hotell, også kalt turistskip, var det som i dag er bedre kjent som cruiseskip. Begrepene «cruiseskip» og «cruisetrafikk» var ikke innarbeidet i norsk språkbruk før etter andre verdenskrig.⁸ Det er også verdt å påpeke at jeg har valgt å bruke begrepet «flytende hoteller» i denne oppgaven. To viktige faktorer til at trafikken fra flytende hoteller kunne bli en inntektskilde, var skyssing til breene gjennom Fjærland Skysslag (senere Fjærland Billag), og Brita Dahles veving og salg av forskjellige vevde artikler. Brita og Olaus Dahle stod for driften av hotellet frem til 1935, da Sigurd Dahle offisielt tok over driften av hotellet.

1.3 Historiografisk overblikk

Om Hotel Mundal er det blitt skrevet varierende typer litteratur. Av historisk faglitteratur er det skrevet forholdsvis lite. I hvert fall hvis man ser det i forhold til at hotellet har et arkiv på ca. 25,5 hyllemeter på fylkesarkivet i Sogn og Fjordane i Leikanger, hvor jeg samlet inn kilder til denne oppgaven. I Sogn og Fjordane fylkesleksikon er Hotel Mundal nevnt med ca. en side som tar for seg den generelle historien til hotellet. Personer som hadde tilknytning til hotellet, som for eksempel Mikkel Mundal, er nevnt med små avsnitt på forskjellige steder gjennom leksikonet.⁹ Der er imidlertid ikke så merkelig at det ikke er skrevet så mye her, ettersom et leksikon ofte brukes som et oppslagsverk for kort å orientere seg om forskjellige emner. I *Årbok for Sogn* fra 2013 følger det med et register over alle artiklene fra tidligere årganger. Dette registeret går helt fra 1910 til 2012. Jeg gikk igjennom dette registeret og fant ut at fra 1910 til 2012 er det ikke blitt skrevet en eneste artikkel som spesifikt tar for seg Hotel Mundal.¹⁰ Det samme gjelder for 2013 utgaven. Det er derimot blitt skrevet en artikkel om Hotel Mundal i tidsskriftet *Fortidsvern* som tar for seg litt om blant annet arkitekturen og

⁵ Avsnitt basert på: Hotel Mundal 1991: 3; Underdal, Hans Martin og Eldal, Jens Christian. *Tradisjon og atmosfære en reise til norske trehoteller*, Kristiansund, 2001: 82. Finnes også på nett:

<http://www.nb.no/nbsok/nb/3ec3ab6697c0beb6f483877d2b081cbf?index=2>

⁶ Hotel Mundal 1991: 11.

⁷ Mundal Aa., Anders. *Fjærlandsfjorden*, Fjærland, 2002: 118-121.

⁸ Kolltveit, Bård. «De «flytende hoteller» Norsk cruiseferd og utenlandske turistskip i norske farvann i mellomkrigsårene», Årsberetning Norsk sjøfartsmuseum, Oslo, 1980: 47-48.

⁹ Starheim, Ottar. *Fylkesleksikon Sogn og Fjordane bind III Luster Lærdal Naustdal Selje Sogndal Solund*, Oslo, 2009: Om Hotel Mundal: 527-528. Om Mikkel Mundal: 586 og 645.

¹⁰ Avdem, Anna Jorun. *Årbok for sogn 2013*, musea i Sogn og Fjordane, De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum, Kaupanger, 2013: 150-167.

historien til hotellet.¹¹ Også i *Balestrand: bygd og ætter* finner man ikke noe om Hotel Mundal i kapittelet om Mundal, men noen av personene som drev hotellet nevnes.¹² Hotel Mundal blir derimot nevnt i noen typer bøker som presenterer mange forskjellige hoteller i Norge.¹³ Disse kommer også i form av en mer generell fremstilling av historien til hotellet, eller fortellinger tilknyttet hotellet. I den nye fylkeshistorien til Sogn og Fjordane som er under arbeid, blir det også i mindre grad skrevet noe om Hotel Mundal. Her blir Brita Dahles veving tatt med som eksempel på hvordan turismen kunne skape en renessanse for husfliden.¹⁴

Et av de største verkene når det kommer til litteraturen om Hotel Mundal ble utgitt i tilknytning til 100 års jubileet til hotellet. *Hotel Mundal 1891-1991* heter boken, og er utgitt av Hotel Mundal.¹⁵ Boken deler tidsepokene til hotellet utifra hver generasjon av familien som har drevet hotellet. Gjennom boken tar de for seg mange aspekter ved hotellets historie, som for eksempel: arkitektur, markedsføring, teknologisk utvikling, brevvandring, spesielle gjester, mat og drikke og litt om økonomi og sidenæringer. Mellomkrigstiden har imidlertid liten plass i denne boken, men den er nevnt noen steder.¹⁶ I *Fjærlandsfjorden* av Anders Aa. Mundal er det imidlertid skrevet noe om turisme i Fjærland, og ved Hotel Mundal i mellomkrigstiden.¹⁷ Mesteparten av fokuset på mellomkrigstiden i denne boken er på trafikken fra flytende hoteller og skyssing til breene gjennom Fjærland Skysslag/Billag. Det er i disse to bøkene det er skrevet mest om Hotel Mundal til dags dato. Det er viktig å påpeke at disse bøkene er historiske framstillinger som ikke er skrevet av faghistorikere. Jeg kommer tilbake til dette når jeg skriver om kildekritikk i forhold til sekundærlitteraturen jeg har brukt.

Av det som er skrevet om Hotel Mundal fra før, er det veldig lite som tar for seg mellomkrigstiden. Den litteraturen som er skrevet om mellomkrigstiden fra før tar det enten for seg i veldig liten grad, eller så tar den for seg veldig spesifikke aspekter ved den. Ut fra dette historiografiske overblikket mener jeg det er et kunnskapshull i litteraturen om Hotel Mundal, som jeg kan fylle med denne oppgaven.

¹¹ Knagenhjelm, Wibeke. "Hotellfylket Sogn og Fjordane Staselige sveitserstilshus i trange fjorder", 17. årgang, Nr. 3, Brumunddal, 1991: 41-43.

¹² Laberg, Jon. *Balestrand: bygd og ætter*, Bergen, 1934: 541-560, Brita og Olaus Dahle nevnes på side 553. Finnes også på nett: <http://www.nb.no/nbsok/nb/3b20e0383b993e8167f60908b6375f63?index=1>

¹³ Se for eksempel: Underdal og Eldal 2001: 82-87; Knagenhjelm, Wibeke. *Tradisjonsrike turishotell i Sogn og Fjordane*, Oslo, 1990: 68-75.

¹⁴ Hoel L. 2015: 28.

¹⁵ Hotel Mundal 1991.

¹⁶ Hotel Mundal 1991: 7 og 11.

¹⁷ Mundal 2002: 115-121.

1.4 Kildekritikk og metode

I løpet av oppgaven tar jeg i bruk flere forskjellige typer kilder. Jeg bruker hovedsakelig kildene fremmedbøker, skjemaer med statistikk, omsetningsbok, korrespondanse og forskjellige typer sekundærlitteratur. I denne delen av oppgaven skal jeg gå gjennom mitt arbeid med disse kildene, vurdere styrker og svakheter ved dem, og gå gjennom metodiske valg jeg har tatt i forhold til kildene og oppbyggingen av oppgaven. Jeg har valgt å dele opp denne gjennomgangen i tre deler: kildene som jeg fremstiller i statistikk (fremmedbøker, skjemaer med statistikk, omsetningsbok), korrespondanse, sekundærlitteratur og oppbygging av oppgaven. Jeg valgte å gjøre gjennomgangen av fremmedbøker, skjemaer med statistikk og omsetningsbok sammen fordi jeg bruker disse kildene om hverandre til å beskrive Hotel Mundals økonomiske utvikling.

1.4.1 Kildene som jeg fremstiller i statistikk

Figur 1 bygger på antall innskrivninger i fremmedbøkene, og tall fra skjemaer som Hotel Mundal sendte inn til Reisesforeningen. Fremmedbøkene ble brukt til å føre opp alle som bodde på hotellet. Tallene fra skjemaene er basert på svarene på et spørsmål som går igjen i disse skjemaene. Dette spørsmålet er: «Hvor mange utlendinger overnattet paa Deres hotel i den forløpne sommersæsong?» Det finnes lignende skjemaer som jeg ikke har tatt med i statistikken fordi de ikke inneholder dette spørsmålet. Det virker som skjemaene som ble sendt til Reisesforeningen ble brukt til å kartlegge utviklingen i norsk reiseliv, ettersom de ble sendt inn årlig i noen perioder. De spesifikke tallene fra figur 1 ligger i tabellen i vedlegget.

Jeg valgte å bruke disse kildene fordi jeg mener de gir et godt inntrykk av utviklingen av gjesteantallet på hotellet i noen av årene i perioden. Grunnen til at statistikken fra fremmedbøkene kun strekker seg fra 1920-1931, er at fremmedboken for 1932-1939 mest sannsynlig er gått tapt. Jeg kontaktet de som driver hotellet i dag, og ble videre henvist til en tidligere medeier av hotellet som fortalte meg at alt av kilder de hadde fra denne perioden var blitt gitt til arkivet. Det betyr at hullene i statistikken fra skjemaer sendt til Reisesforeningen også kommer av at det trolig er gått tapt. Dette er selvfølgelig en svakhet ved disse kildene, men jeg mener statistikken fra omsetningsboken i stor grad gjør opp for denne svakheten.

I begynnelsen av arbeidet mitt med disse kildene mente jeg at fremmedbøkene var en ganske sterk kilde. Dette pga. at det i et rundskriv fra 1927 fra justisdepartementet stod at "(...) de

som gjør seg næring av å drive herberg (...)” var lovpålagt fra 1927 til å føre opp gjester.¹⁸ Jeg ble derimot mer skeptisk til fremmedbøkene som kilde etter å ha funnet skjemaene hotellet sendte til reiseforeningen. Som man kan se i statistikken er det en stor forskjell mellom disse tallene. Dette ser man for eksempel i 1925 hvor det var dobbelt så mange turister som overnattet i sommersesongen enn det var innføringer i fremmedboken. Fra 1924 til 1925 var det også en økning på 300 utlendinger som overnattet i sommersesongen, mens det nesten ikke er noen forskjell i innføringene i fremmedbøkene. Jeg tror forskjellen kommer av at gjestene som kom til hotellet ofte kom i større grupper, og at det derfor var upraktisk og måtte føre opp hver eneste gjest. Slike grupper kunne ha med seg alt fra 10 til noen ganger 50 turister.¹⁹ Dette betyr at tallene fra «Utlendinger som overnattet i sommersesongen» blir et minimumstall for gjesteantallet i de årene jeg har disse tallene. I de årene hvor jeg bare har tall fra fremmedbøkene, må disse tallene behandles med en kritisk innstilling om at de trolig er alt for lave, og at det kan være endringer i gjesteantallet selv om de ikke viser det.

Figur 2 er basert på tall fra omsetningsboken til hotellet fra perioden 1925-1934. Grunnen til at 1920-1925 og 1935 ikke er med, er at det ikke finnes omsetningsbøker for disse årene. Ettersom tallene som er presentert i statistikken er brutto, kan det nevnes her at ut fra omsetningsboken skattet hotellet for $\frac{1}{11}$. I noen av årene er kontantomsetning og omsetning fra reisebyråer, satt opp og blitt lagt sammen til den totale omsetningen. Det samme ble gjort med skatten. Omsetningen fra reisebyråer ser ut til å komme fra et kupongsystem reisebyråene bruker. Turistene fikk kuponger når de betalte for reisen hos reisebyråene, for så å bruke kupongene på hotellet som betaling. Hotellet sendte så kupongene inn igjen til reisebyråene for å få utbetalt sin andel av omsetningen.²⁰ I noen år ble bare kontantomsetningen og skatten for denne satt opp, mens man kan se andre steder på samme side at skatten for kontantomsetningen er blitt lagt sammen med skatten fra omsetning fra reisebyråer. I disse tilfellene løste jeg dette ved å gange den totale skatten med elleve for å finne den totale omsetningen.

En svakhet ved omsetningsboken som kilde er at jeg er usikker på om den tar med noen av sidenæringene til hotellet eller ikke. Da jeg gikk igjennom korrespondansen som handlet om

¹⁸ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O39. L1, Mottaker: Hotel Mundal, Fjærland Dato: 23. juli 1937.

¹⁹ For 50 se: Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O7.L3, mottaker: Olaus Dahle, avsender: Thos. Cook & Son dato: 10. mars 1924.

²⁰ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O7.L1, mottaker: Hotel Mundal, avsender: Cook's Verdens Reisebureau, dato: 25. juli 1922.

Brita Dahles salg av vevde artikkler, fant jeg ingen av betalingene som hadde blitt gjort til henne, oppført i omsetningsboken. Utsalget av vevde artikler til besøkende turister kan jeg derimot verken bekrefte eller avkrefte. I mitt arbeid med arkivet til hotellet har jeg heller ikke funnet ut hvor stor andel av omsetningen til Fjærland Skysslag som gikk til hotellet. Jeg kan derfor ikke si noe om hvorvidt det ble inkludert eller ekskludert i omsetningsboken. Derimot viser jeg til faktorer senere i oppgavene som får det til å virke sannsynlig at noe av det som ble tjent på sidenæringene ble tatt med i omsetningsboken.

1.4.2 Korrespondanse

Etter å ha godt igjennom store deler av arkivmaterialet til Hotel Mundal fra 1920-1935, valgte jeg å bruke korrespondansen deres som en av kildene til denne oppgaven. Dette fordi jeg mener korrespondansen er den kilden som sier mest om forskjellige sider ved driften av hotellet i denne perioden. I mitt arbeid med korrespondansen har jeg gått igjennom nesten all korrespondanse fra 1920 til 1935. Gjennom oppgaven har jeg særlig tatt i bruk trykt korrespondanse. Dette ligger mest i at det var her jeg fant mest informasjon og de beste eksemplene. Jeg gikk også gjennom korrespondansen som var håndskrevet, men i mye grovere trekk. Dette var særlig på grunn av den ekstra tiden det hadde tatt og sette seg inn i alle de forskjellige håndskriftene som ble brukt. Typiske trekk i denne korrespondansen var tursiter som spurte om priser, turister som hadde glemte noe, turister som ønsket reservasjon på hotellet og jobbsøknader. Jeg er klar over at det kan være kilder jeg har gått glipp av i den håndskrevne korrespondansen. Jeg prioriterte dem allikevel i mindre grad både på grunn av innholdet jeg fant, og på grunn av tid. En svakhet ved deler av korrespondansen er at den ikke alltid inneholder korrespondanse fra både avsender og mottaker. En faktor som gjorde denne svakhetene lettere å jobbe seg rundt, var at hotellet i flere tilfeller skrev på brev de hadde motatt hva de svarte og når de svarte. Dette var som oftest skrevet som stikkord. Dette hjalp meg til å få et inntrykk av hva svaret fra hotellet inneholdt i flere sammenhenger.

1.4.3 Sekundærlitteratur

Sekundærlitteraturen som er blitt brukt i denne oppgaven hovedsakelig blitt brukt til å etablere en kontekst rundt den økonomiske utviklingen til Hotel Mundal. For å se på trekkninger i mellomkrigstiden internasjonalt benyttet jeg meg av *Det 20. århundrets historie – et globalt perspektiv* av Randi Balsvik Rønning. For å se nærmere på Norge i mellomkrigstiden brukte jeg *Norsk historie etter 1905 Vegen mot velstandslandet* av Ola Svein Stugu. Begge disse bøkene har vært pensum de to siste årene på emnet nyere historie 1800-1970 ved Høgskulen i Sogn og Fjordane. For å se på norsk reiseliv i mellomkrigstiden har jeg brukt de to bøkene

1903-2003 en reise gjennom hundre år utgitt av Norges turistråd og *Reiseliv og samfunn Landslaget for reiselivet i Norge 1903-1978* skrevet av Erlin Welle-strand. Disse bøkene er brukt til å utfylle hverandre ved at de går inn og fokuserer på forskjellige emner. I deler av oppgaven blir også bøkene *Fjærlandsfjorden* av Anders Aa. Mundal og *Hotel Mundal 1891-1991* utgitt av Hotel Mundal brukt som kilder. Disse bøkene er historiske framstillinger som ikke er skrevet av faghistorikere og blir derfor brukt med en kritisk innstilling, ved at de blir brukt i samarbeid med andre kilder.

1.4.4 Oppbygging av oppgaven

For å løse problemstillingen har jeg valgt å dele oppgaven i to deler: en kontekstdel og en analysedel. Kontekstdelen brukes hovedsakelig for å besvare hvorvidt den økonomiske utviklingen til Hotel Mundal er i tråd med norsk reiseliv. Derfor er det jeg skriver om Norge i mellomkrigstiden basert på hva som er viktig å ha med for å kunne forklare utviklingen i norsk reiseliv. Kontekstdelen er også viktig for å besvare hva som påvirket den økonomiske utviklingen til Hotel Mundal. Et eksempel er hvordan det er viktig å forstå at deflasjonen som skjedde på grunn av paripolitikken påvirker tolkningen av omsetningstallene. I analysedelen går jeg nærmere inn på Hotel Mundal og arbeider med problemstillingen. Jeg har valgt å dele opp denne delen av oppgaven i perioder utifra økonomiske svingninger Hotel Mundal går igjennom. Grunnlaget for denne periodeiseringen kommer jeg tilbake til i begynnelsen av analysedelen. Jeg har valgt å fremstille begge delene av oppgaven kronologisk. Dette har jeg valgt fordi jeg mener det både får frem utviklingen i norsk reiseliv og den økonomiske utviklingen til Hotel Mundal tydeligere enn det en tematisk oppbygging ville gjort.

2.0 Kontekstdel

2.1 En introduksjon til krisen i mellomkrigstiden

Mellomkrigstiden var en periode i historien som var preget av økonomiske krisetider og stor arbeidsløshet. «Sammenbruddet i mellomkrigstiden forplantet seg i større eller mindre grad til alle regioner som var innvevd i den internasjonale økonomien» skriver Randi Rønning Balsvik.²¹ Enkelte land gjorde krisen verre ved å ta i bruk økonomisk politikk preget av nasjonalisme og proteksjonisme. Dette skjedde blant annet ved å beskytte sin egen økonomi med tollmurer og andre tiltak for å gjøre eksport mest mulig gunstig for seg selv.²² Tidlig lå

²¹ Balsvik Rønning, Randi. *Det 20. århundrets historie – et globalt perspektiv*, Oslo, 2012: 101.

²² Balsvik Rønning, Randi 2012: 111.

krisen i inflasjon fra under og etter første verdenskrig. Dette førte til at mange land prøvde å gjenreise pengenes verdi gjennom å prøve å knytte pengene til den tidligere brukte gullstandard. Dette førte igjen til kraftig deflasjon mange steder, som særlig førte til store problemer med de som hadde gjeld. Senere i 1929 kom en av de største hendelsene i mellomkrigstiden, krakket på børsen i New York. Krakket førte til det som i ettertiden er blitt kjent som den store depresjonen som førte store deler av verden inn i krisetider.²³

2.2 Mellomkrigstiden i Norge

Krisen i mellomkrigstiden spredte seg også til Norge og var også her preget av arbeidsledighet og en ustabil økonomi. Inflasjonen i Norge var sterk i forhold til mange andre land i verden, både under og etter første verdenskrig.²⁴ Norge ønsket derfor som mange andre land igjen å knytte valutaen til gullstandard. Det var vanskeligere å knytte valutaen til tidligere i kurs i Norge på grunn av den sterke inflasjonen. I 1925 ble paripolitikken innført i Norge og det var denne politikken som igjen skulle knytte den norske valutaen til gullstandard. Paripolitikken var en deflasjonspolitik som gikk ut på å presse kronekursen opp, ved å presse priser og lønninger ned. Når paripolitikken ble ført økte arbeidsledigheten, men de som satt med lån var de som hadde størst problemer. Dette var fordi inntektene falt, mens det fortsatt skulle betales like mye renter og avdrag som tidligere. Dette førte til et høyere antall konkurser i perioden paripolitikken ble ført. Paripolitikken ble avsluttet våren 1928 da den norske kronen hadde klatret til tidligere kurs og igjen ble knyttet til gullstandard.²⁵

Krakket i 1929 førte også til store endringer i politikken i Norge. Virkningene av krakket traff ikke Norge før i 1931. Etter britene hadde opphevet gullstandard høsten 1931 fulgte Norge etter og gikk vekk fra gullstandard samme året. På grunn av dette falt kronekursen og dette ga norsk eksport et bedre utgangspunkt enn tidligere. Særlig fra 1933 begynte det å gå mot lysere tider. Dette skjedde særlig på grunn av at fallet til kronekursen ga Norge bedre konkurransevne, men også på grunn av oppgangstider internasjonalt.²⁶

En annen viktig politisk sak i mellomkrigstiden var forbudssaken. Denne saken gikk ut på å innføre brennevinsforbud, altså å forby salg og servering av brennevin, og å lage brennevin og øl. Forbudet ble først innført i Norge ved utbruddet av første verdenskrig i 1914 og var en

²³ Balsvik Rønning, Randi 2012: 101-104.

²⁴ Uten forfatter. «Paripolitikk», *Store norske leksikon*, <https://snl.no/paripolitikk> Besøkt 16. mai 2015.

²⁵ Stugu 2012: 64-65.

²⁶ Avsnitt basert på: Welle-Strand, Erling. *Reiseliv og samfunn Landslaget for reiselivet i Norge 1903-1978*, Oslo, 1978: 47; Stugu 2012: 66 og 68-69.

veldig omdiskutert sak i norsk politikk frem til forbudet ble opphevet i 1927. Forbudssaken var så viktig i politikken at den førte til tre regjeringers fall. Grunnlaget for opphevelsen i 1927 lå i handelspolitikken, ettersom forbudet gjorde det vanskeligere å føre handel med land som produserte mye vin som Frankrike, Spania og Portugal.²⁷

En annen utvikling i Norge i denne perioden er at fritid og ferie blir mer vanlig for flere folk. Dette kom særlig av at arbeidstiden ble mer og mer regulert og at arbeid ble gjort ved en definert arbeidsplass. Innføringen av åttetimersdagen er et eksempel på hvordan arbeidstiden ble mer og mer regulert. I løpet av perioden får også flere og flere rett til ferie med lønn. Det gikk fra 20 % av fagorganiserte i 1915 til nesten alle fagorganiserte i 1929.²⁸ Dette skal jeg se litt nærmere på i den neste delen om norsk reiseliv.

2.3 Norsk reiseliv i mellomkrigstiden

Selv om flere og flere fikk rett til ferie med lønn, var det få som hadde råd til å reise på ferie. På grunn av dette bygde mange fagforeninger feriehjem til medlemmene sine.²⁹ Det virker som norsk reiseliv er preget av dette ved at de i større grad er avhengig av trafikk fra utlendinger i denne perioden. Dette inntrykket får jeg fra den sekundærlitteraturen jeg har brukt for å undersøke norsk reiseliv. Begge de to bøkene jeg har brukt fremstiller trafikk fra utlendinger som viktig for norsk reiseliv i denne perioden. Med utgangspunkt i disse to bøkene har jeg kartlagt viktige momenter i norsk reiselivs utvikling fra 1920 til 1935.

Fra 1920 til 1923 var det dårlige tider i norsk reiseliv. Etter første verdenskrig var turister i større grad interessert i å besøke spor krigen hadde lagt etter seg som slagmarker og krigskirkegårder. Den tidligere konjunktur nedgangen i 1920 var heller ikke med på å bedre turistrafikken.³⁰ Krigen hadde også brakt med seg brennevinsforbud. Dette forbudet hadde negative virkninger på reiselivet i Norge, ettersom det var mer attraktivt for en del av turistene å reise dit det var lov å drikke alkohol på grunn av forbud mot alkohol i flere land.³¹

Landsforeningen for Reiseliv i Norge kjempet mot brennevinsforbudet frem til det ble avskaffet i 1927.³² 1923 blir nevnt som å ha vært det første året etter krigen med normal turistrafikk i Norge. Det er derimot bare halvparten så mange turister som besøker Norge i sommerhalvåret som i sommerhalvåret i 1912. Den tidligere nevnte paripolitikken som ble

²⁷ Avsnitt basert på: Stugu 2012: 81-82; Tvedt, Knut Are. «Brennevinsforbudet», *Store norske leksikon*, <https://snl.no/Brennevinsforbudet> Besøkt: 17.mai 2015.

²⁸ Avsnitt basert på: Stugu 2012: 100.

²⁹ Stugu 2012: 100-101.

³⁰ Kolltveit 1980: 49.

³¹ Kolltveit 1980: 49.

³² Welle-Strand 1978: 45.

ført fra 1925 til 1928 skadet norsk reiseliv ved at den førte til at det ble dyrere for utlendinger å reise til Norge på grunn av den sterke norske valutaen. I 1927 var turistrfikken blitt like stor som den var i noen av de beste årene før krigen. Nesten halvparten av trafikken i 1927 kommer derimot fra utenlandske flytende hoteller. Dette var negativt for norsk reiseliv ettersom turistene som kommer med flytende hoteller i mye mindre grad benyttet seg av tjenestene store deler av norsk reiseliv kunne tilby. Dette kan ha noe å gjøre med at det kanskje var mye billigere for turister å reise med flytende hoteller til Norge, når paripolitikken gjorde prisene i Norge veldig dyre med styrkingen av valutaen. En annen faktor kan være at turistene ikke fant standardene ved norske hoteller til å være god nok.³³ I 1929 begynte staten å satse mer reiseliv og ga for første gang statlig støtte på 10 000 kr til Landslaget for Reiselivet i Norge. Fra 1929 og utover mot utbruddet av andre verdenskrig økte den statlige støtten til blant annet reiselivsreklame og hotellnæringen. Reiselivet i Norge tok ikke så stor skade av krisen etter krakket i 1929. Utenom en mindre tilbakegang i 1931 er utviklingen preget av vekst frem til utbruddet av andre verdenskrig i 1939.³⁴ En viktig faktor for denne veksten er at Norge gikk vekk fra gullstandaren i 1931. Med dette ble kronen billigere og Norge ble et mer attraktivt reisemål for utlendinger.³⁵

3.0 Analysedel

3.1 Hotel Mundals økonomiske utvikling

Utviklingen hos Hotel Mundal fra 1920 til 1923 ser ut til å være preget av liten trafikk. Dette ser man i statistikken i figur 1 ved forholdsvis få innføringen i fremmebøkene. Dette bekreftes også i andre kilder, men dette skal jeg komme tilbake til senere i oppgaven. Fra 1923 derimot er det en fordobling i innføringene i fremmedbøkene. Fra 1923 til 1929 har Hotel Mundal en veldig positiv utvikling. Leser man statistikken i figur 2 fra denne perioden uten kontekst så kan det se ut som hotellet har en god periode fra 1923-1926, og etter dette har en nedgangsperiode frem til 1929. For å forstå statistikken fra denne perioden er det viktig å huske på deflasjonen som paripolitikken førte til. Fra 1925-1930 stuper prisnivået på grunn av paripolitikken. Fra 1930-1935 holder prisnivået seg ganske stabilt nede frem til det igjen

³³ Welle-Strand 1978: 43.

³⁴ Welle-Strand 1978: 57.

³⁵ Avsnitt basert på: Norges turistråd. *1903-2003 en reise gjennom hundre år*, Oslo, 2003: 10-16; Welle-Strand: 34-35 og 47-49.

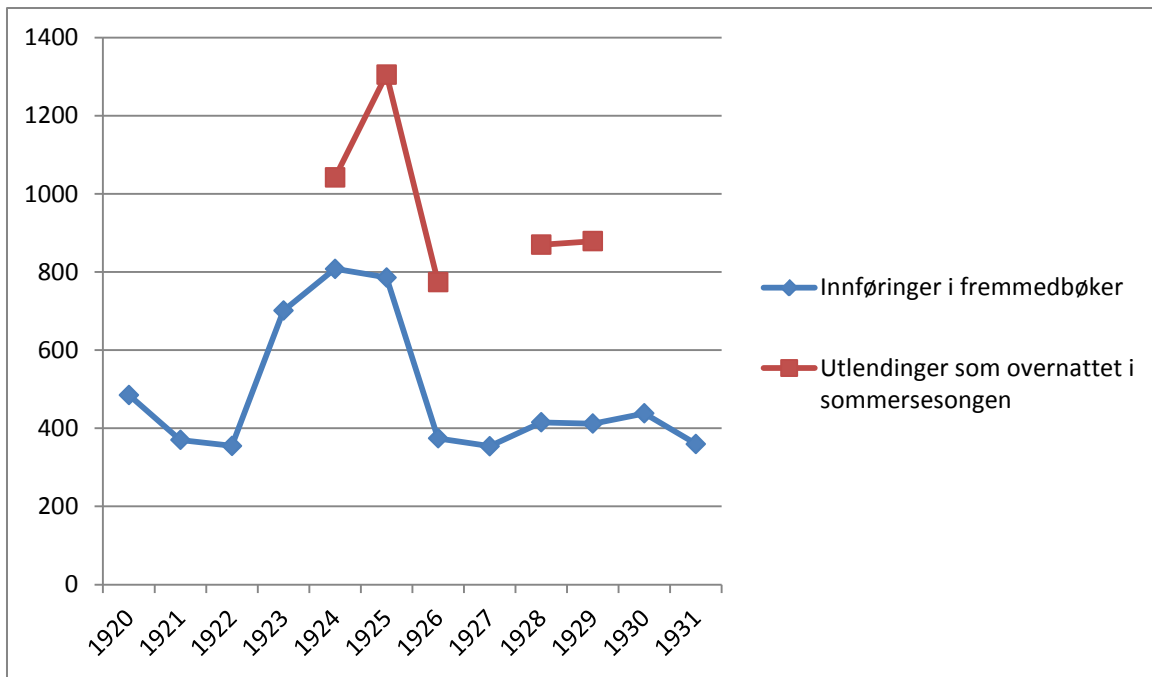
begynner å stige etter 1935.³⁶ Nedgangen i prisnivået utartet seg også hos Hotel Mundal hvor minste pensjonspris i 1920 er 15 kroner, mens pensjonsprisen i 1929 varierer på 7-10 kroner utifra hvor langt opphold gjester hadde på hotellet.³⁷ Med utgangspunkt i dette betyr det at det ikke er så rart at omsetningstallene for 1927-1929 er mye lavere enn tidligere. Dette betyr at det som ser ut som en nedgangs periode fra 1926-1929 i stor grad kommer av den kraftige deflasjonen i Norge på denne tiden. Dette viser at perioden 1923-1929 i stor grad er en sammenhengende god økonomisk periode for Hotel Mundal. 1929-1931 er en kortere nedgangs periode for hotellet. Dette kan man se i statistikken i figur 2 hvor brutto omsetningen går ned med en tredjedel fra 1929 til 1930 og går enda litt lenger ned i 1931. I 1932 begynner omsetningstallene å stige litt i forhold det tidligere året. I 1933 er det stor vekst. I figur 2 kan man se at brutto omsetningen nesten fordobles fra 1932 til 1933 og at den holder seg omtrent likt fra 1933 til 1934. Allikevel kommer en del av denne veksten i omsetningen fra at kronkursen falt med nesten en tredje del, de to månende etter Norge gikk vekk fra gullstandarden i 1931.³⁸

Utifra de økonomiske svingningene som jeg har vist i avsnittet ovenfor har jeg valgt å strukturere resten av analysedelen utifra å dele perioden fra 1920 til 1935 inn i fire mindre perioder. Disse periodene er 1920-1923, 1923-1929, 1929-1931 og 1931-1935.

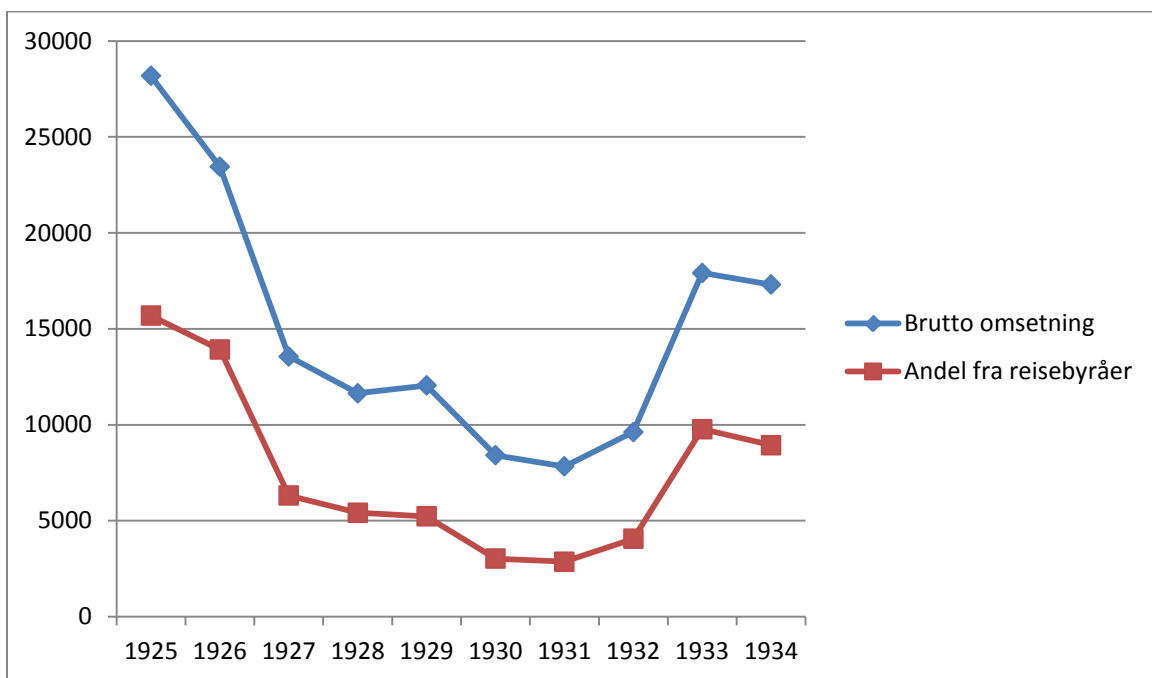
³⁶ Påstander rundt prisnivået i Norge baserer seg på side 39 i https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_078.pdf Besøkt: 13.05.2015.

³⁷ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mapper merket som O6.L3. for 1920 og O10.L2. for 1929.

³⁸ Stugu 2012: 66.

Figur 1: Statistikk over «innføringer i fremmedbøker» i perioden 1920-1931 og «utlendinger som overnattet i sommersesongen» i perioden 1924-1926 og 1928-1929.

Figur 2: Statistikk over brutto omsetning og andelen av brutto omsetningen som kom fra reisebyråer i perioden 1925-1934.

3.2 1920-1923

Det er ikke bare statistikken som gir et bilde av at denne perioden var en dårlig periode for hotellet. I en kommentar til selvmeldingen i 1920 skriver Olaus Dahle:

«Som de ser staar ikkje forretningen min godt i aar. Det var sers vanskelige vilkor for meg. Tenara og alt eg skulde bruka for det meste dyrare enn fyrr og so lite folk. Det kjem vel mest av det at det var dampbaat derre 1-ein-gong for vika.»³⁹

Her gir Olaus uttrykk for at særlig dampskiprutene til Fjærland er hovedproblemet for hvorfor det har gått så dårlig dette året. Fjærland hadde nemlig ikke veisamband før i 1986.⁴⁰ Hotel Mundal var derfor avhengig av dampskiprutene helt fram til veien kom i 1986. Det var så dårlige tider at Olaus Dahle måtte låne penger av sønnen Sigurd. Av Sigurd lånte han 1000 kroner for blant annet å kunne betale renter og skatt.⁴¹ Det spekuleres i om Olaus prøvde å selge hotellet på denne tiden, men at det ikke var noen interessert i å kjøpe det.⁴²

Dampskiprutene ser ut til å ha vært et veldig reelt problem for hotellet. I et brev fra august 1920 sendt til Hotel Mundal fra Cook's Verdens-Reisebureau står det: «Det viser sig, at det passer ikke altid at inkludere Fjærland i turene paa grund av fjordrutene (...)». Reisebyrået skriver videre om hvordan de har oppfordret både kontoret i Christiania og Bergen til å gjøre det de kan for å bidra til at de skal få mer trafikk.⁴³ Jeg antar at å bli ekskludert fra turene til et av de større reisebyråene hadde negative virkninger på hotellet. Dette antar jeg utifra statistikken i figur 2 hvor man kan se at andelen fra reisebyråer i flere senere år sto for over halvparten av omsetningene. I flere av de senere årene sto også Cook's Verdens-Reisebureau for rundt 25 % av omsetningene fra reisebyråere.⁴⁴ Det finnes enda et eksempel på at Hotel Mundal ikke ble inkludert i ruten til et reisebyrå i 1922. Reiseselskapet Raymond & Whitcomb Co. skyldte det til at de allerede hadde planlagt en rute for deres Norgetur dette året. De sa også at de skulle ta vare på informasjonen de hadde fått fra hotellet og kanskje inkludere hotellet i deres rute en gang i fremtiden.⁴⁵

De dårlige tidene kommer også frem i et brev fra 1921 som er sendt til Birta Dahle fra en inntil videre ukjent manlig avsender.⁴⁶ Avsenderen virker frustrert over hotelldriften i Norge. «Ja her i landet brænder de store hoteller ned, men bygge dem op igjen? Nej. De a[n]dre selger man og lukker dem nu skal staten overta det berømte Victoria.»⁴⁷ Det var ikke uvanlig i at hoteller tidligere hadde blitt solgt til bruk som kontorer, eller brent ned og ikke blitt bygd

³⁹ Originalt sitert i: Hotel Mundal. Hotel Mundal 1991: 11.

⁴⁰ Ese, Kristin. *På god veg veg historie i Sogn og Fjordane*, Førde, 2007: 98.

⁴¹ Hotel Mundal 1991: 11.

⁴² Hotel Mundal 1991: 13.

⁴³ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O6.L3.

⁴⁴ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, omsetningsbok merket som 152.

⁴⁵ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O7.L1.

⁴⁶ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O6.L4.

⁴⁷ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O6.L4.

opp igjen. Fenomenet med hotellmangel var noe som i større grad preget de større byene enn distriktene. Problemet lå i stor grad i at private manglet kapital til å bygge opp igjen nedbrente hoteller og bygge nye hoteller. En hotellkomité ble nedsatt i 1924 av Landsforeningen for Reiseliv i Norge, men opplevde at reiseliv ble tilsidesatt av myndighetene til fordel for handel og industri.⁴⁸ Avsenderen ytret også bekymring for hvordan man skal ta nytte av den voksende reisestrømmen når man holdt på slik.

Videre skrev avsenderen om hvordan hjemmebrenningen var vanlig, men turister ikke kunne få et glass rødvin til maten eller et glass med øl ved breen.⁴⁹ Her er det selvfølgelig snakk om brennevinsforbudet som var i effekt på denne tiden. I annonser for hotellet går det igjen at de reklamerer seg med fjellturer og besøk til breene.⁵⁰ Dette kan bety at mange av turistene som besøkte hotellet, kom på grunn av disse faktorene og i mindre grad brydde seg om brennevinsforbudet. Mot slutten av brevet skapte avsenderen et trist bilde av fremtiden for reiselivet: «Nej, vunder over vunder, vi gaar vor egen trist skjæbne imöte med bind for öinene og bommuld i örene.»⁵¹

Frem til nå har fremtiden til Hotel Mundal sett ganske mørk ut. Så hva er det som fører til den drastiske oppgangen i 1923? En forskjell kommer frem i hotellets korrespondanse fra 1922 og før sommersesongen i 1923. I forhold til de to tidligere årene er det i denne tidsperioden i mye større grad snakk om større og mindre former for reklamer. I korrespondansen fra 1920 og 1921 finnes det bare to eksempler på tilbud om å reklamere hotellet.⁵² Ett av disse kom i form av et brev fra Cook's Verdens-Reisebureau i 1920 hvor de lurte på om Hotel Mundal ønsket annonse i en brosjyre de hadde utarbeidet for sommersesongen.⁵³ Denne annonsen ser ut til å ha hjulpet hotellet i liten grad, ettersom de ble ekskludert fra det samme reisebyråets turer senere samme året.

Fra 1922 og fremover er det flere eksempler på lignende type reklamemuligheter, men det er også eksempler på noen mye større reklamemuligheter. En slik mulighet var for eksempel at de fikk tilbud om å reklamere for hotellet på en utstilling om Norge i Kristiania. Dette kommer fram i et brev fra Fylkesbaatene i Sogn og Fjordane hvor de bemerker at de har fått

⁴⁸ Welle-Strand 1978: 37-38

⁴⁹ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O6.L4.

⁵⁰ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mapper merket som O8.L1, O8.L2. og O8.L3.

⁵¹ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O6.L4.

⁵² Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mapper merket som O6.L3. og O54.L2.

⁵³ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O6.L3.

«leiet en meget heldig beliggende plads paa utstillingen (...)» sammen med Valdresbanen.⁵⁴ Her fikk Hotel Mundal tilbudet om å få utdelt sitt eget reklamemateriale. En annen stor mulighet planla Bennetts Reisebureau. De planla en felles annonse i den engelske ruteboken Bradshow. Denne ruteboken kom ut 8-10 ganger i året og de mente at de hotellene som annonserte seg her kom etter hvert til å bli velkjente i England.⁵⁵ Det er imidlertid ikke noe i senere korrespondanse som bekrefter eller avkrefter hvorvidt denne annonsen i Bradshow ble noe av. Fra 1922 og frem til sommersesongen starter i 1923 finnes det seks eksempler på ulike reklamemuligheter i korrespondanse. Imotsetning til de tidligere årene 1920 og 1921 er det stor vekst på dette området. På dagsorden i et møte i vestlandske Hotel- & Restauratørforening fra 1923, er en av hovedtemaene som tas opp fellesreklame.⁵⁶ Denne fellesreklame blir senere realisert i 1924, hvor det trykkes 5000 eksemplarer på engelsk og norsk.⁵⁷ Utifra dette ser det ut til at det økte fokuset på reklame kan være en av årsakene til veksten i neste periode.

3.3 1923-1929

Det økte fokuset på reklame fra slutten av forrige periode fortsetter i denne perioden. Reklameringen ble først og fremst mye større og mer omfattende i denne perioden. I den tidligere perioden ser det ut til at det typiske opplaget på forskjellige typer reklame var 5000. I denne perioden er det få eksempler som har et opplag på under 10 000. I korrespondansen fra 1927 finnes det eksempler på opplag på mellom 5000 og 10 000, 15 000 og så stort som 20 000 til 25 000.⁵⁸

I denne perioden blir også nye reklameringsmetoder tatt i bruk. Her kan samarbeid med verdensutstillingen i Barcelona i fra 1928 til 1930⁵⁹ og inkluderingen av Fjærland i Norgesfilmen i 1929⁶⁰ brukes som eksempler. Bruken av Norgesfilmen som reklame er også et godt eksempel på hvordan bruken av film som reklame for reiseliv ble mer utbredt på denne tiden.⁶¹

⁵⁴ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O7.L1.

⁵⁵ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O7.L1.

⁵⁶ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O7.L2.

⁵⁷ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O7.L3.

⁵⁸ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O8.L3.

⁵⁹ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O10.L1.

⁶⁰ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O10.L2.

⁶¹ Welle-Strand 1978: 63.

I et brev fra 1929 står det for første gang om endringer i dampskiprutene til Hotel Mundal siden 1920. I brevet står det at det går dampskip fra Bergen til Fjærland fire ganger i uken.⁶² Utbygning av sjøtransport er også noe som skjer i hele Sogn og Fjordane gjennom mellomkrigstiden. Fra 1919 til 1942 kom det 39 nye stoppesteder og sju nye fartøy i drift i fylket. Når forbedringen rutene mellom Bergen og Fjærland ble gjort er det derimot vanskelig å finne ut av. Det kan spekuleres i om de ble gjort en gang mellom 1920 og 1923 ettersom hotellet utbygger kapasiteten sin en gang i løpet av denne perioden.⁶³ Det kan også hende at Olaus Dahle bestemte seg for at noe måtte gjøres etter 1920 var et så dårlig år for hotellet.

Videre modernisering og forbedring av hotellet ble gjort i 1927 og 1928.⁶⁴ Forbedringer av veiene til breene ble også utført fra 1922 til 1929. Til forbedring av veiene ble det til sammen investert 100 000 kr. Dette ble imidlertid ikke investert av hotellet alene, men også av andre som hadde interesser i turistrafikken.⁶⁵

En av grunnene til at hotellet har hatt råd til disse investeringene ligger i at det ser ut til at de slapp unna gjeldskrisen som kom med paripolitikken. I 1924 kommer de fram i et brev fra Bergens kreditbank at hotellet ikke får lån.⁶⁶ Dette viser at hotellet var interessert å låne penger i dette året. I 1924 er det også brev i korrespondansen som peker mot at det er interesse for å pusse opp hotellet. Sigurd Dahle får blant annet tilbud fra en arkitekt angående oppussing av hotellet.⁶⁷ Det ser ut til at de valgte å utsette oppussingen ettersom det er ingenting i korrespondansen som tyder på at noen større oppussing ble gjort før i 1927 og 1928. Tidligere i 1891 når byggingen av hotellet ble utført, ble mer en 90 % av byggekostnadene lånt av privat personer i Fjærland.⁶⁸ Det kan hende at de eventuelt benyttet seg av lån fra privat personer igjen når de skulle pusse opp i 1927 og 1928. Dette kan også gi mening utifra at turismen var blitt viktigere for flere av innbyggerne i Fjærland enn tidligere da hotellet ble bygd. Derfor var kanskje flere villige til å låne ut penger til oppussingen av hotellet.

Hittil ser det ut til at en kombinasjon av økt fokus på reklamering og muligens forbedring i dampskipsrutene, er med på å fordoble innføringene i fremmedboken fra 1922 til 1923. Denne

⁶² Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O10.L2.

⁶³ Hotel Mundal 1991: 7.

⁶⁴ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O10.L1. og O10.L2.

⁶⁵ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O10.L1. og O11.L1.

⁶⁶ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O7.L3.

⁶⁷ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O7.L3.

⁶⁸ Hotel Mundal 1991: 7.

økningen i trafikk hos hotellet holder seg oppe på et ganske likt nivå i perioden 1923-1925. I 1926 kan man se av statistikken i figur 1 at både innføringene i fremmeboken og statistikken over hvor mange utlendinger som overnattet i sommersesongen blir halvert. Denne nedgangen i gjester kommer mest sannsynlig av den sterke kronekursen paripolitikken førte til.

Omsetningstallene i 1926 har derimot ikke gått ned veldig mye i forhold til det forrige året, i alle fall hvis man tar hensyn til deflasjonen som kom på grunn av paripolitikken. Hva kan så være grunnen til at et hotell som tilsynelatende har halvparten så mange besøkende likevel tjener nesten like mye penger som før? Svare på dette ser ut til å ligge i trafikk fra flytende hoteller.

Årstall	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Jernbane	10 665	13 547	11 783	12 678	14 871	15 432	18 133
Ruteskip	6 513	8500	9268	7578	8034	8947	9386
Turistskip		65	194				
Automobil			1093	4026	2358	3460	4432
Aeroplan					5		74
Flytende hotell	7666	8023	17 365	23 382	27 652	28 646	23 255
Lystyacht	100	100	150	120	100	120	100
Total	24 934	30 232	39 853	47 783	52 929	56 605	54 385

Figur 3: Tabellen viser innreiste utlendinger til Norge i juni-august fra 1923-1929, og hva slags fremkomstmidler som ble brukt.⁶⁹

Diagrammet ovenfor viser at det er en voldsom vekst i bruken av flytende hoteller blant utlendinger som reiser til Norge i perioden 1923-1929. Flere av disse flytende hotellene kom også til Fjærland i denne perioden. I boken *Fjærlandsfjorden* av Anders Aa. Mundal blir det skrevet om at de flytende hotellene «Avon» og «Osterly» besøkte Fjærland tre ganger i løpet av 1923. På disse besøkene fraktet de til sammen rundt 2800 turister til Fjærland. I samme bok blir det også skrevet om at det i 1926 var over 20 flytende hotell innom Fjærland, hvor

⁶⁹ Welle-Strand 1978: 42.

det kunne være med opp til 700 turister per skip.⁷⁰ Som nevnt tidligere, var den økte bruken av flytende hotell negativt for store deler av norsk reiseliv ettersom turistene la mindre penger igjen etter seg. Hos Hotel Mundal har derimot ikke dette vært tilfellet. De som drev Hotel Mundal hadde nemlig flere sidenæringer ved siden av hotelldriften.⁷¹ Jeg har valgt å gå inn på de to jeg mener er mest relevante i forhold til trafikken fra de flytende hotellene. Disse to er vevingen til Brita Dahle og skyssing til breene gjennom Fjærland Skysslag.

Flere av kvinnene i Fjærland vevde og solgte tepper til turister som kom med de flytende hotellene.⁷² Brita Dahle var kanskje en av de mest dyktige i Fjærland når det kom til veving, ettersom hun også mottok priser for vevingen sin.⁷³ I noen av mellomkrigsårene sto vevingen til Brita Dahle for så mye som 30 % av hotellets inntekter.⁷⁴ Dette gir meningen hvis man ser på hvor mye det kostet å kjøpe slike tepper. I brev til Brita Dahle om bestillinger av slike tepper varierer prisen mellom alt ifra 100 kr til 635 kr utifra hvor stort de ønsker teppe skal være. Utifra de bestillingene jeg fant i brev fra 1929 tjente hun 2617 kr på åtte bestillinger dette året.⁷⁵ Når man i tillegg hadde salg av tepper til besøkende på hotellet og turister som kom med flytende hotell, er det fort at dette kunne bli en stor inntekstkilde.

Som nevnt tidligere var flere av annonsene til hotellet fokusert rundt muligheten til å oppleve breene.⁷⁶ Tidlig etter 1900 ble Fjærland Skysslag stiftet for å kunne ordne bedre skyss til breene.⁷⁷ I 1926 gikk Olaus Dahle sammen med Fjærland Skysslag og stiftet Fjærland billag.⁷⁸ Det ser også ut som Hotel Mundal var involvert i skyssingen før 1926, ettersom blant annet klager på skyssing er rettet direkte til hotellet i noen tilfeller.⁷⁹ Med økningen i trafikken fra flytende hoteller kunne det føre til en sterk økning i inntektene til Fjærland Skysslag. Fjærland Skysslag kunne tjene så mye som 50 000 kr årlig.⁸⁰ I alle fall når omtrent alle turister på flytende hoteller ønsket skyss til breene, ifølge Anders Aa. Mundal.⁸¹ En utgave av Bergens Tidende fra 1932 peker også på at de fleste om bord et flytende hotell

⁷⁰ Mundal 2002: 118 og 121.

⁷¹ Hotel Mundal 1991: 7.

⁷² Mundal 2002: 121.

⁷³ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O325.L1, tittel: Tæpasalet i Sogn til turistane hev vore større iaar enn i fjor.

⁷⁴ Hotel Mundal 1991: 7.

⁷⁵ Basert på mitt arbeid med: Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O124.L1.

⁷⁶ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mapper merket som O8.L1, O8.L2. og O8.L3.

⁷⁷ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, arkivkatalog for Fjærland skysslag: 1; Mundal 2002: 118.

⁷⁸ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, arkivkatalog for Fjærland billag: 1.

⁷⁹ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O41. L1.

⁸⁰ Mundal 2002: 118.

⁸¹ Mundal 2002: 118.

ønsket skyssing til breene.⁸² Dette er absolutt ikke umulig ettersom grunnen til at turistrafikken startet i Fjærland var på grunn av at turister ønsket å se breene. Når også breene er en av de tingene de hovedsakelig markedsførte seg med gir det mening at de flytende hotellene hovedsakelig kommer innom for å se breene og at de fleste om bord ønsket skyss til breene.

Etter å ha sett på disse faktorene er det klart at Hotel Mundal og Fjærland som turistbygd, var bedre rustet til å ta imot den økte trafikken fra flytende hoteller i denne perioden enn det store deler av norsk reiseliv var.

3.4 1929-1931

Nedgangen i brutto omsetningen hos hotellet fra 1929 til 1930 virker litt merkelig siden turistrafikken i Norge øker mellom disse to årene. At brutto omsetningen holder seg nede i 1931 er også merkelig ettersom trafikken er større i dette året enn noen år i den tidligere perioden. For å undersøke dette nærmere har jeg valgt å se på oppbygningen av turisttrafikken til Norge i denne perioden.

Årstall	1930	1931	1932	1933	1934	1935
Jernbane	30 286	26 667	24 892	27 992	33 303	35 475
Ruteskip	20 025	16 405	20 680	22 241	27 241	26 684
Bil	6373	6882	7010	7352	9256	23 976
Norske turistskip	1970	1652	2255	2329	2349	2511
Utenlandske turistskip	19 699	18 036	20 305	32 943	37 271	46 505
Total	80 080	71 945	77 275	95 152	112 718	138 286

Figur 4: Tabellen viser innreiste utlendinger til Norge fra 1930-1935 og hva slags fremkomstmidler som ble brukt.⁸³

Det er også verdt å poengtere i teksten at denne statistikken er gjort utifra innreiste utlendinger i hele året og ikke bare sommersesongen, slik som den forrige statistikken som

⁸² Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O325.L1, tittel: Dei flytande hotell legg pengar etter seg. Dato: 15. august 1932.

⁸³ Welle-Strand 1978: 57.

tok for seg 1923-1929. For å kunne sammenligne 1929 til 1930 blir det nevnt i boken statistikken er tatt fra at statistikken for innreiste utlendinger i sommermånedene i 1930 er 61 258.⁸⁴ Så hva kan være årsakene til nedgangen i omsetningene til Hotel Mundal i denne perioden? En av årsakene til dette mener jeg ligger i sammensetningen av hva slags fremkomstmidler turister brukte for å komme seg til Norge. For Hotel Mundal er det særlig trafikken fra flytende hoteller og ruteskip som er relevant å kommentere ettersom det er slik turisttrafikken kom til hotellet. Først og fremst er det en tilbakegang i turister som kommer med flytende hoteller fra 1928 frem til 1932. Som jeg pekte på i forrige periode kunne denne trafikken være en inntekstkilde ved hjelp av skyssing og salg av vevde artikkler. Det er heller ikke nevnt noen eksempler på trafikk fra flytende hotellet i perioden, i den tidligere nevnte boken *Fjærlandsfjorden*.⁸⁵ Det som kanskje er mer oppsiktsvekkende er økningen i turister som kommer med ruteskip fra forrige periode til denne perioden. Selv om dampskiprutene til hotellet ble forbedret en gang mellom 1920 og 1929 var det fortsatt ikke alltid like lett å komme seg dit. Hvis man ikke hadde mulighet til å ta dampskipruten fra Bergen måtte man istedenfor bruke jernbane fra Oslo(eller Bergen) til Myrdal fortsette med stol kjærre til Flåm vente en dag på Fretheim Hotel for å så ta dampskip til Fjærland. På grunn av dette var de ikke like godt rustet til å utnytte den økte trafikken fra ruteskip. Dette kommer også fram i et brev fra 1930 anngående byggingen av et nytt dampskip for å tilpasse seg den økende turisttrafikken.⁸⁶

Hotellet ser også ut til å gjøre tiltak for å tilfredstille de gjestene som besøkte hotellet. Dette gjør de ved og blant annet å endre tidspunktet for middag og lunsj til noe som passer bedre for engelske gjester.⁸⁷ Utifra skjemaene som ble brukt i statistikken om «utlendinger som overnattet på hotellet i sommersesongen» kommer det fram at en klar majoritet av disse hvert eneste år det er blitt sendt tinn skjemaer, er engelske.⁸⁸

3.5 1931-1935

En av grunnene til at hotellet går mot bedre tider i denne perioden kan ha noe å gjøre med at majoriteten av gjestene på hotellet var engelske. Dette mener jeg på grunn av at Storbritania kom seg tidligere ut av den økonomiske krisen etter krakket på grunn av at de gikk vekk fra

⁸⁴ Welle-Strand 1978: 57.

⁸⁵ Mundal 2002: 118-121.

⁸⁶ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O11.L1

⁸⁷ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O10.L2.

⁸⁸ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O46.L4

gullstandaren tidligere enn mange andre land 1931.⁸⁹ Et skjema fra 1933 som blant annet har spørsmål rundt hvilke og hvor mange av flere nasjonaliteter som besøker hotellet, viser stor vekst i engelske turister i forhold til et lignende skjema fra 1929.⁹⁰ Denne veksten kommer nok også av at kronekursen i Norge ble mye mer gunstig for utenlandske turister etter 1931.

Det som er særlig interessant å undersøke i denne perioden er den voldsomme forskjellen i brutto omsetningen fra 1932 til 1933 og 1934. Det ser ut til å være to årsaker til denne veksten. Den første er økt turistrasfikk til Norge, men først og fremst at trafikken øker på riktige områdene for Hotel Mundal. Den største faktoren her ligger i at det er mer enn en fordobling av turister som kommer med flytende hoteller til landet fra 1931 til 1935, som man kan se i figur 4. Økningen i trafikken fra flytende hotellet kan man også se ved hotellet i en utgave av Bergens Tidende fra 1932. Her blir det skrevet om en dag hvor hotellet fikk besøk av et flytende hotell. «Um lag 3000 kr. vart utbetalt berre i skyss, og dessutan vart det kjøpt for nokso mange pengar.»⁹¹ Fra denne perioden finnes det igjen eksempler på trafikk fra flytende hoteller i *Fjærlandsfjorden*.⁹²

Den andre årsaken er at dampskipet som ble diskutert i tidligere korrespondanse blir satt i drift i 1932.⁹³ Dette kan også forklare starten på en oppgang i bruto omsetningen fra 1931 til 1932. Med et nytt dampskip i drift var hotellet bedre rustet til å ta imot turistrasfikk fra rute skip, som også har en økning fra 16 405 i 1931 til 26 684 i 1935.

4.0 Konklusjon

Man kan beskrive Hotel Mundals økonomiske utvikling fra 1920 til 1935 ved hjelp av periodiseringen i analysedelen. 1920-1923 er preget av dårlige tider med liten turistrasfikk. I 1923-1929 opplever hotellet først stor vekst i både gjesteantallet og trafikk fra flytende hotellet. Gjesteantallet har en sterk tilbakegang etter paripolitikken blir startet i 1925, men trafikken fra flytende hoteller ser ut til å fortsette utover perioden. Perioden var i stor grad preget av gode og stabile økonomiske tider. 1929-1931 var en kortere nedgangsperiode for hotellet. Perioden 1931-1935 er preget av utsikter til vekst i begynnelsen av perioden og at denne veksten virkelig tar av i siste halvparten av perioden.

⁸⁹ Stugu 2012: 66

⁹⁰ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O46.L4

⁹¹ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O325.L1, tittel: Dei flytande hotell legg pengar etter seg. Dato: 15. august 1932.

⁹² Mundal 2002: 117

⁹³ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O55.L2

Gjennom oppgaven har jeg pekt på flere faktorer som påvirket Hotel Mundals økonomiske utvikling. De faktorene jeg derimot mener påvirket den økonomiske utviklingen hos hotellet i størst grad er turistrfikken fra flytende hoteller og dampkipsrutene. Endringer i disse to faktorene ser ut til og ofte føre til endringer i den økonomiske utviklingen. Dette mener jeg har vist i oppgaven blant annet ved hvordan 1920-1923 i stor grad er en periode med lite turistrfikk på grunn av dårlige dampskiptruter eller hvordan 1923-1929 er en god økonomisk periode i stor grad på grunn av økningen i turistrfikken fra flytende hoteller. Jeg vil også si at større faktorer i konteksten påvirket den økonomiske utviklingen til hotellet. For eksempel påvirket jo Norges tilbakegang til, og senere opphevelse av gullstandarden turistrfikken i Norge. Den førte derfor også til endringer i turistrfikken fra flytende hoteller og ruteskip. Flytende hoteller og ruteskip var også de eneste grunnene til at turistrfikken i det hele tatt kunne komme til hotellet.

Den økonomiske utviklingen hos Hotel Mundal er ofte ganske ulik utviklingen i norsk reiseliv. Utviklingen i perioden 1920-1923 hadde store likhetstrekk med utviklingen i norsk reiseliv ettersom begge er preget av liten trafikk. I perioden 1923-1929 skiller derimot Hotel Mundal seg ut i forhold til norsk reiseliv ettersom hotellet klarer å gjøre trafikken fra flytende hoteller til en stor inntektkilde gjennom sidenæringer. I perioden 1929-1931 skiller også Hotel Mundal seg fra norsk reiseliv fordi hotellet har en nedgangsperiode, når turistrfikken i Norge egentlig er mye høyere enn mange tidligere år. Dette så ut til i stor grad og skyldes sammensetningen av fremkomstmidlene som ble brukt av turistrfikken. I perioden 1931-1935 følger den økonomiske utviklingen til hotellet i stor grad veksten norsk reiseliv har i denne perioden. Hos hotellet ser det allikevel ut som veksten er grunnet i at turistrfikken vokser på viktige områder for hotellet, som ruteskip og flytende hoteller. Med det jeg har kommet fram til i denne oppgaven mener jeg Hotel Mundal kan være et eksempel på at hoteller som kunne gjøre sidenæringer attraktivt for turistrfikken fra flytende hoteller i mellomkrigstiden, kunne gjøre denne turistrfikken om til en mer positiv faktor.

5.0 Litteraturliste og henvisninger

Hoel L., Oddmund. *SOGN OG FJORDANE-HISTORIA, BAND 3 (1875–1945) Kapittel 1 – Samferdsel, kommunikasjon og reiseliv (1875–1920)*, Sogndal, 2015, upublisert manuskript.

Stugu, Ola Svein. *Norsk historie etter 1905 Vegen mot velstandslandet*, Oslo, 2012.

Hotel Mundal. *Hotel Mundal: 1891-1991*, Fjærland, 1991. Finnes også på nett:

<http://www.nb.no/nbsok/nb/de8c114c5e517861caf7db8e0d28f7de>

Underdal, Hans Martin og Eldal, Jens Christian. *Tradisjon og atmosfære en reise til norske trehoteller*, Kristiansund, 2001. Finnes også på nett:

<http://www.nb.no/nbsok/nb/3ec3ab6697c0beb6f483877d2b081cbf?index=2>

Mundal Aa., Anders. *Fjærlandsfjorden*, Fjærland 2002.

Kolltveit, Bård. «De «flytende hoteller» Norsk cruiseferd og utenlandske turistskip i norske farvann i mellomkrigsårene», Årsberetning Norsk sjøfartsmuseum, Oslo, 1980.

Starheim, Ottar. *Fylkesleksikon Sogn og Fjordane bind III Luster Lærdal Naustdal Selje Sogndal Solund*, Oslo, 2009.

Avdem, Anna Jorun. *Årbok for sogn 2013*, musea i Sogn og Fjordane, De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum, Kaupanger, 2013.

Knagenhjelm, Wibeke. ”Hotellfylket Sogn og Fjordane Staselige sveitserstilhus i trange fjorder”, 17. årgang, Nr. 3, Brumunddal, 1991.

Laberg, Jon. *Balestrand: bygd og etter*, Bergen, 1934. Finnes også på nett:

<http://www.nb.no/nbsok/nb/3b20e0383b993e8167f60908b6375f63?index=1>

Knagenhjelm, Wibeke. *Tradisjonsrike turishotell i Sogn og Fjordane*, Oslo, 1990.

Balsvik Rønning, Randi. *Det 20. århundrets historie – et globalt perspektiv*, Oslo, 2012.

Welle-Strand, Erling. *Reiseliv og samfunn Landslaget for reiselivet i Norge 1903-1978*, Oslo, 1978.

Norges turistråd. *1903-2003 en reise gjennom hundre år*, Oslo, 2003.

Ese, Kristin. *På god veg veg historie i Sogn og Fjordane*, Førde, 2007.

Tvedt, Knut Are. «Brennevinsforbudet», *Store norske leksikon*,

<https://snl.no/Brennevinsforbudet> Besøkt: 17.mai 2015.

Uten forfatter. «Paripolitikk», *Store norske leksikon*, <https://snl.no/paripolitikk> Besøkt 16. mai 2015.

Henviing til statistikk rundt prisnivået i Norge fra 1910-1949 på side 39 i

https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_078.pdf Besøkt: 13.05.2015.

Foto av Hotel Mundal frå 1895. Foto: K. Knudsen. Eigar: Billedsamlingen, UBB. Tatt fra nett: <http://www.allkunne.no/default.aspx?menu=1917&id=82290> besøkt: 18.05.2015.

5.1 Kildeliste

Brukte mapper fra Hotel Mundals arkiv hos Sogn og Fjordan fylkesarkiv med innhold fra arkivkatalog:

O6.L3: Korrespondanse 1920.

O6.L4: Korrespondanse 1921.

O7.L1: Korrespondanse 1922.

O7.L2: Korrespondanse 1923.

O7.L3: Korrespondanse 1924.

O8.L1: Korrespondanse 1925.

O8.L2: Korrespondanse 1926.

O8.L3: Korrespondanse 1927.

O10.L1: Korrespondanse 1928.

O10.L2: Korrespondanse 1929.

O11.L1: Korrespondanse 1930.

O39.L1: Om fremmedkontroll.

O41.L1: Klage over skyssen fra Cook`s. Brev Frå Brita Dahle til O. Dahle (på Lærdal) med komm.

O46.L4: Statistikk over overnattinger.

O54.L2: Reklame.

O55.L2: Reklame.

O124.L1: Veving. Brita Dahle. Salg til gjester.

152: Omsetningsbok.

O325.L1: Avisutklipp, om hotellet og Fjærland.

Andre kilder fra fylkesarkivet i Sogn og Fjordane:

Sogn og Fjordane fylkesarkiv, arkivkatalog for Fjærland billag.

Sogn og Fjordane fylkesarkiv, arkivkatalog for Fjærland skysslag.

Vedlegg

Årstall	Gjester i fremmedbok ⁹⁴	Utlendinger som overnattet i sommersesongen ⁹⁵	Brutto omsetning ⁹⁶
1920	485		
1921	370		
1922	355		
1923	701		
1924	808	1042	
1925	786	1305	28 182
1926	374	774	23 438
1927	354		13 556
1928	415	870	11 642
1929	412	879	12 047
1930	438		8418
1931	360		7831

⁹⁴ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, fremmedbøker merket som 33-36.

⁹⁵ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, mappe merket som O46. L4.

⁹⁶ Sogn og Fjordane fylkesarkiv, Hotel Mundal, omsetningsbok merket som 152

1932			9620
1933			17 914
1934			17 302
1935			